

DECLARAREA JUDECĂTOREASCĂ A DISPARIȚIEI ȘI A DECESULUI PERSOANEI FIZICE

JUDICIAL DECLARATION OF MISSING STATUS AND DEATH OF A NATURAL PERSON

Ion MALAIRĂU,
Specialitatea Drept, gr. D 2502,
Coordonator științific: **Vladimir CHIRONACHI**, drd., asist. univ.,
Centrul Universitar „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
al Universității Tehnice a Moldovei

Rezumat: *Instituția declarării dispariției și decesului persoanei fizice reprezintă un mecanism juridic esențial pentru asigurarea securității raporturilor civile în situațiile în care existența unei persoane nu mai poate fi confirmată. Cercetarea analizează condițiile, procedura și efectele juridice ale declarării dispariției, precum și transformarea acesteia în declararea decesului prin hotărâre judecătorească. Sunt examinate termenele legale, rolul instanței de judecată și probele necesare pentru a stabili probabilitatea decesului. De asemenea, lucrarea evidențiază consecințele asupra patrimoniului persoanei, relațiilor de familie și statutului juridic al moștenitorilor. Se acordă o atenție deosebită situațiilor în care persoana re apare, analizând impactul asupra actelor juridice încheiate în perioada absenței. Printr-o abordare doctrinară și practică, studiul subliniază importanța echilibrului între protecția intereselor persoanei dispărute și necesitatea stabilității circuitului civil.*

Cuvinte-cheie: *dispariție, declararea decesului, persoană fizică, hotărâre judecătorească, efecte juridice*

Abstract: *The institution of declaring a person missing and legally deceased constitutes a fundamental legal mechanism for ensuring certainty in civil relationships when an individual's existence can no longer be confirmed. This research examines the legal conditions, procedures, and consequences of declaring a person missing, as well as the transition to the declaration of death by court decision. It analyzes statutory time limits, the role of the judiciary, and the evidentiary standards required to establish the presumption of death. The study also highlights the legal effects on the individual's property, family relations, and the status of heirs. Special attention is given to cases where the missing person reappears, assessing the implications for legal acts concluded during their absence. Through both doctrinal and practical perspectives, the paper emphasizes the need to balance the protection of the missing person's rights with the stability of civil legal transactions.*

Keywords: *missing person, declaration of death, natural person, court decision, legal effects*

INTRODUCERE

Actualitatea temei în dreptul civil este determinată de creșterea numărului de cazuri de persoane dispărute, fenomen influențat de migrația intensă, accidente, dar și de conflictele armate din regiune. În acest context, Republica Moldova, fiind un stat vecin cu Ucraina, unde se desfășoară războiul declanșat prin invazia Rusiei în Ucraina, resimte indirect efectele acestuia, inclusiv prin fluxuri de persoane și situații de dispariție sau lipsă de informații despre anumite persoane.

Aceste împrejurări generează dificultăți în stabilirea existenței persoanei fizice, afectând direct raporturile juridice civile. Importanța temei rezidă în necesitatea protecției raporturilor juridice civile, în special în materia succesiunii, relațiilor de familie și administrării patrimoniului.

Scopul prezentei cercetări îl constituie analiza instituției juridice a dispariției și a declarării judecătorești a morții în dreptul civil, prin evidențierea condițiilor, procedurii și efectelor juridice ale acestor instituții, cu accent pe reglementările Codului civil al Republicii Moldova.

Declararea judecătorească a dispariției persoanei fizice

Absența îndelungată a unei persoane fizice de la domiciliu, în situația în care locul aflării acesteia nu este cunoscut, generează dificultăți atât pentru persoanele fizice, cât și pentru persoanele juridice cu care aceasta se află în raporturi juridice. Spre exemplu, dacă persoana dispărută are calitatea de debitor, creditorii nu își pot valorifica dreptul de a solicita executarea obligațiilor. Totodată, persoanele aflate în întreținerea acesteia sunt lipsite de mijloacele necesare traiului și nu pot beneficia de pensie, întrucât, din punct de vedere juridic, se consideră că întreținătorul există.

În același timp, lipsa îndelungată poate duce la deteriorarea sau pierderea bunurilor persoanei dispărute, acestea rămânând fără administrare și supraveghere. Pentru a preveni asemenea consecințe negative și pentru a asigura stabilitatea raporturilor juridice, legea instituie un regim juridic special, constând în posibilitatea declarării persoanei ca fiind dispărută fără veste.

Declararea persoanei dispărute fără veste este o instituție a dreptului civil prin care, prin hotărâre judecătorească, se constată situația de fapt a absenței îndelungate a persoanei fizice de la domiciliul său statornic, în condițiile în care nu poate fi stabilit locul aflării acesteia, având la bază împrejurările care justifică prezumția dispariției.

Condițiile în baza cărora o persoană fizică poate fi declarată dispărută fără veste sunt reglementate în Codului civil art. 165 alin. (1) *„Persoana fizică poate fi declarată dispărută fără veste dacă lipsește de la domiciliu și a trecut cel puțin un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei. Dispariția se declară de instanța de judecată la cererea persoanei interesate.”*

Nu orice absență de la domiciliu poate justifica declararea dispariției unei persoane. Pentru ca instanța de judecată să pronunțe o hotărâre în acest sens, este necesară întrunirea cumulativă a următoarelor condiții:

- lipsa oricăror informații privind locul aflării persoanei la domiciliu,
- absența acestor informații pentru o perioadă de cel puțin un an,
- imposibilitatea de a determina locul aflării acesteia pe baza ultimelor știri disponibile.

Îndeplinirea acestor condiții are un caracter esențial, iar conform prevederilor capitolului XXVII din Codul de procedură civilă, Cererea privind declararea persoanei dispărută fără veste sau decedată depusă pînă la expirarea termenului stabilit de Codul civil se restituie petiționarului fără examinare.

Determinarea momentului primirii ultimelor știri despre persoana dispărută prezintă o importanță esențială, întrucât permite verificarea îndeplinirii termenului de un an prevăzut de lege pentru declararea dispariției. Stabilirea acestui moment poate fi realizată prin diverse mijloace de probă, precum comunicări directe provenite de la persoana dispărută, declarații ale martorilor, informații în format digital, iar Potrivit Codului civil, art. 165 alin. (2) *„În cazul imposibilității de a se determina ziua primirii ultimelor informații despre dispărut, termenul pentru declararea dispariției fără veste va începe să curgă din prima zi a lunii*

următoare celei în care au fost primite ultimele informații despre dispărut, iar în cazul imposibilității de a determina această lună, de la întâi ianuarie al următorului an.”

Hotărârea prin care se declară dispariția produce efecte juridice restrânse. Acestea se aplică în principal la ultimul domiciliu al persoanei și nu afectează capacitatea juridică a acesteia în eventualul loc unde s-ar afla. În același timp, actele juridice încheiate de persoana declarată dispărută își păstrează valabilitatea, atât timp cât sunt conforme cu legea, hotărârea instanței neavând impact asupra acestora.

Unele efecte juridice ale declarării dispariției sunt prevăzute în Codul civil art. 166 *„(1) Dacă este necesară administrarea permanentă a patrimoniului persoanei declarate dispărută fără veste, instanța de judecată numește un administrator, cu care autoritatea tutelară încheie un contract de administrare fiduciară. La cererea persoanei interesate, instanța de judecată poate numi un administrator și înainte de expirarea unui an din ziua primirii ultimilor știri despre locul aflării persoanei dispărute.*

(2) Declararea dispariției persoanei nu atrage modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor acesteia.”

și nu trebuie ignorată importanța acestei instituții, mai ales în situațiile în care persoana dispărută era întreținătorul unei persoane inapta de muncă. Într-un asemenea caz, persoana aflată în întreținere dobândește dreptul la pensie de întreținere ca urmare a pierderii întreținătorului.

De asemenea, declararea dispariției are un rol semnificativ în sfera relațiilor de familie. Dacă unul dintre soți este declarat dispărut, procedura de desfacere a căsătoriei devine mai simplă, conform art. 36 alin. (2) din Codul familiei *„La cererea unuia dintre soți, căsătoria poate fi desfăcută la organul stare civilă dacă celălalt soț:*

b) a fost declarat dispărut”

În situația în care soțul sau soția reapare, căsătoria este considerată ca nefiind întreruptă, însă bunurile dobândite în perioada de absență a unuia dintre soți aparțin soțului care le-a dobândit, art. 40 din Codul familiei

„(1) În cazul apariției soțului declarat, în modul stabilit de lege, decedat sau dispărut și anulării hotărârii respective a instanței judecătorești, organul stare civilă poate restabili căsătoria respectivă, la cererea comună a soților, dacă celălalt soț nu a încheiat o nouă căsătorie.

(2) În cazul restabilirii căsătoriei, se consideră că aceasta nu a fost întreruptă. Bunurile dobândite în perioada de absență a unuia dintre soți aparțin soțului care le-a dobândit.”

Reapariția persoanei declarate dispărute produce, la rândul său, anumite efecte juridice, principalele dintre acestea fiind reglementate de Codul civil, art. 167, *„(1) Dacă persoana declarată dispărută fără veste apare sau dacă sînt știri despre locul aflării ei, instanța de judecată, la cererea persoanei interesate, anulează hotărîrea de declarare a dispariției și desființează, după caz, administrarea fiduciară a patrimoniului acesteia.*

(2) Cel declarat dispărut poate cere administratorului fiduciar repararea prejudiciului cauzat prin administrarea necorespunzătoare a patrimoniului său.”

Declararea judecătorească a decesului persoanei fizice

Dacă în cazul declarării judecătorești a dispariției fără veste a persoanei fizice, capacitatea de exercițiu și capacitatea de folosință nu sunt afectate, persoana fiind considerată în continuare titulară de drepturi și obligații. În schimb, în situația declarării judecătorești a decesului, aceste capacități încetează.

Această concluzie rezultă din dispozițiile Codului civil, art. 168 alin. (4) *„Declararea decesului produce aceleași efecte juridice ca și decesul fizic constatat.”*. Totodată, conform art. 24 alin (2) din Codul civil, *„Capacitatea de folosință a persoanei fizice*

(2) Capacitatea de folosință a persoanei fizice apare în momentul nașterii și încetează o dată cu moartea.”

De asemenea, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu condiționează declararea persoanei decedate de declararea prealabilă a acesteia ca dispărută fără veste.

Potrivit art. 168 din Codul civil, *„(1) Persoana poate fi declarată decedată prin hotărâre a instanței de judecată dacă timp de 3 ani la domiciliul său lipsesc știri despre locul unde se află sau după 6 luni dacă a dispărut în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei a presupune că a decedat în urma unui anumit accident.*

(2) Un militar sau o altă persoană dispărută fără veste în legătură cu acțiuni militare poate fi declarată decedată numai după expirarea a 2 ani de la încetarea acțiunilor militare.”

Procedura declarării decesului este, în esență, similară celei privind declararea dispariției fără veste, fiind reglementată de Codul de procedură civilă, capitolul XXVII.

În ceea ce privește stabilirea datei morții, în cazul persoanei declarate decedate, se consideră, de regulă, ca fiind data decesului ziua în care hotărârea judecătorească de declarare a decesului a rămas definitivă. Totuși, dacă persoana a dispărut în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care justifică presupunerea că aceasta a decedat în urma unui accident, instanța de judecată poate stabili ca dată a decesului ziua presupusei morți. *art 168 alin. (3).*

Ca efect al declarării judecătorești a decesului, se deschide moștenirea, cu toate consecințele juridice aferente. Astfel, hotărârea judecătorească de declarare a decesului prezintă o importanță deosebită în materia deschiderii succesiunii.

Aceste aspecte sunt reglementate de dispozițiile Codului civil, art. 169 *„(1) În cazul apariției sau descoperirii locului de aflare a persoanei declarate decedată, instanța de judecată anulează hotărârea privind declararea decesului ei.*

(2) Independent de momentul apariției sale, persoana declarată decedată poate cere de la oricare altă persoană să-i restituie bunurile care s-au păstrat și care au trecut cu titlu gratuit la aceasta după declararea decesului său.

(3) Dobânditorul cu titlu oneros nu este obligat să restituie bunurile dacă nu se dovedește că la data dobândirii lor știa sau trebuia să știe că cel declarat decedat este în viață. Dacă bunurile nu s-au păstrat, dobânditorul de rea-credință este obligat să restituie valoarea lor.

(4) Dacă bunurile persoanei declarate decedată au trecut pe baza dreptului de succesiune la stat și au fost vândute, după anularea hotărârii de declarare a decesului persoanei i se restituie suma realizată din vânzarea bunurilor.”

CONCLUZIE

Instituțiile declarării dispariției fără veste și ale declarării judecătorești a decesului persoanei fizice reprezintă mecanisme juridice esențiale pentru asigurarea stabilității raporturilor de drept civil în situațiile în care existența persoanei nu mai poate fi confirmată. Aceste instituții răspund necesității de a proteja atât interesele persoanei dispărute, cât și pe cele ale terților aflați în raporturi juridice cu aceasta.

Analiza realizată evidențiază faptul că, deși declararea dispariției nu afectează capacitatea juridică a persoanei, aceasta produce anumite efecte limitate, în special în ceea ce privește administrarea patrimoniului și protecția persoanelor aflate în întreținere. În schimb, declararea judecătorească a decesului generează efecte juridice profunde,

echivalente cu moartea fizică, determinând încetarea capacității de folosință și de exercițiu, precum și deschiderea succesiunii.

Totodată, legislația Republicii Moldova instituie garanții importante în cazul reapariției persoanei declarate dispărute sau decedate, permițând anularea hotărârilor judecătorești și restabilirea situației juridice anterioare, în măsura posibilului.

Prin urmare, aceste instituții juridice reflectă un echilibru între necesitatea asigurării securității circuitului civil și protecția drepturilor persoanei fizice, având un rol deosebit de important în contextul social actual, marcat de mobilitate crescută și situații de incertitudine privind existența persoanelor.

RECOMANDARI

Totodată, se impune formularea unor recomandări cu privire la reglementarea efectelor declarării judecătorești a decesului asupra capacității de folosință și de exercițiu. În mod normal, declararea decesului atrage încetarea acestor capacități, însă în situația în care persoana declarată decedată este în realitate în viață, pot fi afectate grav drepturile și libertățile sale fundamentale.

Din acest motiv, se consideră necesară perfecționarea mecanismelor procedurale și a gradului de informare și verificare în cadrul procesului de declarare a decesului, pentru a preveni situațiile în care o persoană vie este declarată în mod eronat decedată și este pusă într-o situație juridică extrem de dificilă.

De asemenea, ar fi oportună consolidarea garanțiilor procesuale și a mijloacelor de verificare a informațiilor prezentate instanței, astfel încât să se asigure un echilibru între securitatea raporturilor juridice și protecția drepturilor persoanei fizice

În practică, sunt întâlnite numeroase situații în care persoane declarate decedate reapar, constatându-se că acestea sunt în viață. În asemenea cazuri, persoana respectivă este pusă în situația de a solicita anularea hotărârii judecătorești de declarare a decesului pentru a-și redobândi recunoașterea juridică deplină.

Totuși, procedura de anulare a hotărârii judecătorești poate fi percepută ca fiind complexă și de durată, ceea ce impune necesitatea simplificării și eficientizării mecanismelor procedurale existente.

Din acest motiv, se consideră oportună perfecționarea cadrului normativ, astfel încât restabilirea statutului juridic al persoanei reapărute să se realizeze într-un mod mai rapid și mai accesibil, evitându-se îngreunarea nejustificată a exercitării drepturilor sale fundamentale.

Bibliografie:

1. ALEXANDRESCU Carla; BOROI Gabriel, Curs de drept civil. Partea generală, București: Editura Hamangiu, 2021.
2. BAIAS Sergiu; ROȘCA Nicolae, Drept civil. Partea generală. Persoana fizică și persoana juridică, Chișinău, 2007.
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002, Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-75 art.132 din 01.03.2019
4. Codul familiei al Republicii Moldova nr 1316 din 26.10.2000, Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48 art.210 din 26.04.2001
5. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003, Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 285-294 art.436 din 03.08.2018
6. GRECU Ion, Note de curs la drept civil, Facultatea de Drept și Administrație Publică din Cahul, 2026.